

subit, imo ex habitu eum adit, max ut e presso solvit, esto in illo ipsi sudandum et gemendum sit: ita homo iniuste peccati omni aversatur; at ubi ei assuevit, sponte illud subit, et quasi in dolore et gemitu suo ridens, ad illud ex consueta linea procurrit.

Audi eundem S. Augustinum, in *Psalm. cxxx*: « Optime, inquit, dicitur restis peccatorum; at enim torqueat restis additur, et non adduntur recta fila, sed torta: pravitas sibi conexa dicitur in longum, et non cogitat praecidere quod male texit; sed addere, producere in longum, protendere, ut habeat in fine unde illi ligentur manus et pedes, et projiciatur in tenebras extiores. » Idem in *Psalm. lii*, citans hunc Isaiae locum: « Ve; inquit, qui trahunt peccatum suum sicut restem longum! quid est aliud quam, Vie his quorum manus connectant iniquitatibus? sed non vis modo diripi vincula tua, quia non sentis vincula tua; etiam delectant te, et voluptati sunt, senties in fine cum dicetur: Ligate illi manus et pedes, » etc. Idem rursus alibi: « In modum, ait, fani, qui ex ploribus minimis (filii) crescit in multum (in magnum), peccata semper, tanquam longo fane trahuntur, ut scilicet convalescent in crassum ridentem plastrum: quo scilicet ad penitentiam et suppliciorum plausum firmiter ligentur peccatores, ut curru in praepceptis damnatione ruente, hand secus quam jumenta alligata pertrahantur.

19. Qui NOCTIS: FESTINET, ET CITO VENIAT OPUS Eius, ut VIDABAS. — Est vox Iudeorum irridicantia verba Prophetae: dicunt enim: Veniat ira, poena, et captivitas Dei, quam tu, o Isai, vocas Prophete, communimatis, et assidue nobis intonatis, quasi inevitabilem, et aeterno Dei decreto sanctiam, nostrisce cervicebus imponit, q. d. Frustra hinc jaculat, inanes sunt mina vestre, illi non movetur; sedis contra eas, contraque hostes omnes sumus instruci et armati; veniat Titus, experietur nostra vires, videbit quam Jerusalem sit munita et inexpugnabili. Ita impio, immo atheisti censem Deum otiosum esse, nec curare res humanae: sicut Epicurus summam Dei felicitatem statuebat, quod omni negotio vacaret. Hinc autem: « Festinet, et cito veniat: » quia ex tarditate colligunt vanas esse Dei minas, quia non statim exsequitur. Sie S. Petrus, II Epist. iii, 4, impios loquentes inducit, ex quo creatus est mundus, omnia eodem tenore et cursu fluere, neque syntagma post tota secula expectari diem iudicii divini.

20. Vx QUI DIXIT MALUM BONUM, ET BONUM MALUM! — Aquila verit: « Vx qui dicunt malo: Bonus es; et bono: Malus es! » Ecce hoc evadit fulnis peccatorum, de quo vers. 13, ut scilicet tandem dicant malum esse bonum, siue sceleris excusat, dicant esse virtutes; idque didicierunt a patre suo diabolo, de quo S. Gregorius, hom. 8 super illud *Psalm. c*: In matutina interficiebam omnes peccatores terre: « Hostis, ait, noster

tinta ex arte palliat, ut cupas nostras virtutes fingat; ut inde quisque quasi exspectet premia, unde dignus est eterna subire tormenta. Plenumque enim in ulciscendis vitiis crudelitas agitur, et justitia putatur; atque immoderata justitia zelira, meritum creditur; similiter effusio misericordia; tenacitas, parcas, perfidias; constantia reputatur. Tales sunt, att. B. Maximus, serm. De malis, adulatores, qui souram vocant, gratiosum; obscena loquentem, civilem; iracundum, strenuum; parcum, providum; prodigum, liberaliem. Tales laudantes illis quidem ore bene preeanunt, sed corde execrantur: nam haec laude omnem execrationem in illorum vitam inducent; immo eos aeternae damnationi obnoxios faciunt, ipsa vita approbantes.

21. Vx QUI SAPIENTIA ESTIS IN OCULIS VESTRIS, — qui humano et politico vestro consilio vos regunt, non lege et voluntate Dei, non prudenter et consilio divino; qui vestro iudicio plus tributis quam Prophetae, dum bonum, malum, et malum, bonum dicunt. Vde S. Basilius, *Interrogat.* 207.

22. Vx QUI POTENTES ESTIS AD BIBENDUM VINUM [ver. 10] — qui ad omnia invalidi, infirmi, impedi et insuli estis! solidum valctis et sapitis in vino, et Vx ILLI FORTES AD MISCENDUM SICERATATEM — Hebreos, ad miscendam, id est infundendum, siceram, id est vinum, cervisia, et quidquid inebriare potest. Tunc apte veteres Greci siceram, ad verbum vertuti, *aliquo*, *aque* ac Latinum *inebriamentum*. Solent enim veteres sobrium vimum aqua miscere; inde miscere, significat propinare, vel infundere. Sic Sapiencia miscuit vimum, *Proverb.* ix, 2, q. d. Fortes est et strenuus non contra hostes, sed ad aduenturos calices: gigantes estis non ad bellandum, sed ad potandum.

Secundo et propri, fortis estis ad miscendum siceram, id est varios liquores et potus inebriantes: verbi gratia, miscetus varia vina fortia, quae per se et proper communionem hanc magis cerebrum frumenti, turbant et inebriant. Simile est *Psalm. LXIV*, 9; *Isaiae XXIX*, 14. Et hoc proprie est Hebreum *v. 10* mesch, unde Latium miscere.

24. PROPTER HOC, SICUT DEPORAT STIPULAM LINQUA [ver. 10] — id est flamma ignis, que lingua habet speciem: nam rubet, et in acetum tendit; unde dicunt *lambra lingua*, q. d. Romani hunc vineam vitiis luxuriantem et sylvestrem, quasi stipulam aridam ita comburent, ut vix ejus vestigium remaneat. Vide id est hodie in orbe veteri Iherosolymitanis, ejus ruine vix exstant: nam Jerusalen quae nunc visitur, nova est urbs.

25. RADIX EORUM QUASI FAVILLA BRUT, ET GEMMIS BONUM UT PULVIS ASCENDET, — q. d. Sic tota planta, vel *axis* cum radice, et germe ac surculis, id est tosus Iudeorum populus cum suis familiis et stirpibus intermissione peribit, evanescet et in funum ibit. Est hyperbole (1).

(1) Abiecerunt enim legem Domini exercitum,

Assur. » Nurus alludit ad navarchos: ad horum enim sibilum presto sunt naute jussa facturi; ut videtur est in triremibus. Denique alludit ad pastores, qui verno tempore solent ex caulis sibilo greges educere in pascua: quam vocem pastoris illi audiunt, eique obedient et sequuntur, *Joan. x. 16*.

25. NON EST DEFICIENTES, NEQUE LABORANS IN EO. — v. Est hypotypos, qua graphicis depingit virus, calamitatem, aditatem, fortitudinem et feritatem exercitus Romanorum contra Iudeos.

28. UNGUE EQUORUM EJUS UT SILEX, — quia Judea petrosa est, neque ideo apta equestri excursioni; hic equorum Romanorum ungulis duritatem in star silicis attribuit.

30. ET SONABIT, — magno sonitu et impetu irruit Titus cum Romanis super eum, scilicet populum Judeorum.

ET LUX OBTENERVATA EST. — Est hyperbole, q. d. Prae magnitudine vastitatis et tribulationis, etiam lux ipsa miseris et attonitis Iudeis obscura, et nos esse videbatur. Vde *Can. XXXI*.

(1) Idipsum quod vers. 24 et 25 dixerat, nunc jam manifestus narrat, ipsum scilicet exercitum hostium, per quod percurrete decrevisset populus sicut, arboreumque illam magnam excidere, describens. Si hec autem de Assyriorum exercitu accipere vels, sit tibi veluti typus aduersus Romanorum. Et quidem primo adversus eos qui dicebant ut festinaret divina vindicta, describit celestem adventum velocissimum exercitum. Et ne aliam causam adventus eorum esse existimes, describunt Deus quasi dux bellum, qui signo jubet erigi, et sono tubae milites convocat. Interim nota quod non sit Deus dulcissimus immunerat hostium multitudinem numerare, et adversus quidlibet regnum armare, quam sit homini simile; et sicut in navi ad stibium naucris ministri omnes prestat adiutum ut jussa facint, sic Dominus a longinquo et ab ultimis orbis partibus quos vult convocat, ut qui ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt vocaro possit. » (Idem.)

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Isaiae videt Deum in throno magnifico, et Seraphim eis acclamantes: Sanctus, sanctus, sanctus. Secundo, vers. 6, a Seraphim calculo ignoto tactus, purgatus et accusatus mittitur ut propheta Iudeis. Tertio, vers. 9, jubetur prophetae Iudeorum exceccatio et desolatione; ita tamquam ut semen sanctum in eis remaneat. Potuisse totum hoc eum tribus verbis comprehendere dicendo: Futurum est ut Iudei a Deo reprobentur; sed quia haec prophetia gravis erat et odiosa, hinc Deus eum sua tam magnifica apparitione premunavit et confortavit. Scriptis in hanc Isaiae visionem S. Bernardus sermones morales quinque (2).

1. In anno, quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excludsum et elevatum: et ea que sub ipso erant, repiegant templum. 2. Seraphim stabant super illud: sex ales uni, et sex ales alteri: duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus,

(2) Sic totum istud caput contrahit P. Henricus Kilber. Primo, apparent scena visionis habens notam temporis, *v. 1*; exhibens Dominum in throno solentem, et tem-

plum parte vestimenti replente, 4, Seraphinorum juxta adstantium formam et actionem, 2; referens eorum tritacionem, 3: ortum hinc cardine motum et fumum diffu-

et duabus volabant. 3. Et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercitum ; plena est omnis terra gloria ejus. 4. Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis, et domus repleta est fumo. 5. Et dixi : Væ mihi ! quia tacui, quia vir pollutus labii ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito, et regem Dominum exercitum vidi oculis meis. 6. Et volavit ad me unus de Seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari. 7. Et tetigit os meum, et dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, et auferetur iniurias tua, et peccatum tuum mundabitur. 8. Et audiui vocem Domini dicentes : Quem mittam ? et quis ibit nobis ? Et dixi : Ecce ego, mitte me. 9. Et dixit : Vade, et dices populo huic : Audite audientes, et nolite intelligere : et videte visiorem, et nolite cognoscere. 10. Exulta cor populi hujus, et aures ejus agrava ; et oculos ejus claudo, ne forte videat oculus suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et convertatur, et sanem eum. 11. Et dixi : Usquequo, Domine ? Et dixit : Donec desolentur civitates absque habitatore, et domus sine homine, et terra relinguetur deserta. 12. Et longe faciet Dominus homines, et multiplicabitur quae derelicta fuerat in medio terræ. 13. Et adhuc in ea decimatio, et converetur, et erit in ostensionem sicut terebinthus, et sicut quercus, quæ expandit ramos suos : semen sanctum erit id, quod steterit in ea.

1. IN ANNO, QUO MORTUUS EST REX OZIAS — puta anno 52 regni Ozias vel Azarias : hic enim fuit ultimus tam regni quam vite ejus. Chaldeus per mortem accepit separationem, quia Ozias persecutus lepro, eo quod vellet adorare thymam, vixit in domo separata, et ejus loco Iotham filius regnavit : hec enim separatio civilis quedam est mors. Verum ali passim haec de natura ejus morte accipiunt. Ita S. Hieronymus, Cyrilus, Origenes, hom. i in cap. ii *Judic.*; Chrysostomus in hisa verba Isaie, tom. I, causamque reddunt, cur mortuo Ozia prophetarum operi, aut potius intermissam prophetiam resumpsisset Isaia ; quod scilicet Deus spiritum prophetiae subtraxerit Isaie et Propheta, eo quod Iudei leprosum regem non exurbassent urbe, sed permisissent eum vivere in domo separata : aut esto dederit eis oracula, non erit tamen, ut ea Iudei regis sui sacrilegio contaminaretur : mortuo vero rege, quasi remora sublata, rursus eis communicasse sua oracula. Verum insertum est an mortuo Ozia, an ante ejus mortem haec visio obtergit Isaia : nam Sanchez et alii censem obtigisse ante mortem ; idque magis insinuant verba : « In anno quo mortuus est rex Ozias. » Unde colligas quam peccata principium perniciosa sint populo. Sic enim ob peccata filiorum Heli caesus est populus, I Reg. iv et v; et ob peccatum Davidis totus populus magna clade a Deo percussus est, II Reg. xxiv, 18 (1).

sionem, 4, *excites* in Isia metum mortis ob immunditiam propriam et Deum a se conspectum, 5.

Secundo, actio scena, *primo* ex parte Seraphinorum, quorum unus dilato ex ari calculo tangit labia Isaiam, 6, hoc tactu euidentem emundat, 7; *secundo*, ex parte Domini, de legato ad Iudam mittendo deliberantis, 8, Isaiam ad hoc munus se offensenter acceptans, 9, mandatam eidem de populo exceundo et obdurando imponeat, 9, 10; *tertio*, ex parte Isiae, ad questionem factam electi, de Iudea vastitate et incolarum tenuitate futura, 11, 12, de servandis tamen gentis reliquis, ad genus sanctorum orationem audient, 13.

eam incertum esse, an haec domus fuerit intra urbem, an extra ; certum est domum hanc ita fuisset separata, ut urbem et eives lepra inficere non posset. Unde Scriptura, cum factum hoc narrat, *It Paralip. xxvi, 21*, nullo modo illud carpit : praesertim quia regio dignitatis aliquid tribuum erat, et lex communis in eo milius erat interpretande ; scilicet sufficerit ut rex leprosus seorsum habitatet, ne quem interficeret, nec esse necesse ut more plebeiorum urbe pellentur : alioquin enim sacerdoties qui regem leporum ejecerent templo, etiam urbe ejeccissent. Idem enim ad utramque animus sufficiat.

Quare si verum est cessasse prophetiam ob peccatum aliquod, verius est illud fuisse ipsumentum Ozia peccatum, quo voluit invadere iura et munera sacerdotum, atque adorare thymam : quod *videlicet* in *oblatione* *restituta* *in* *comitatu* *est*. Sed necepsit regis, quia caput, punivit Deus in toto corpore, puta in toto populo Iudeorum ; praesertim quia aliqui, maxime primores et aulici, de more regi in hunc austu et conatu favisse videntur ; ubi haec ente causam visioni huic signanter praeditit Isaia, dicitque : « In anno quo mortuus est rex Ozias. » Unde colligas quam peccata principium perniciosa sint populo. Sic enim ob peccata filiorum Heli caesus est populus, I Reg. iv et v; et ob peccatum Davidis totus populus magna clade a Deo percussus est, II Reg. xxiv, 18 (1).

(1) « In anno mortis regis Ozias, uero mortuus est rex Ozias. Conf. similiter phrasis infra, cap. xiv, 28. Sed Chaldeus : *In eo anno quo lepro percussus est Ozias rex*. Id sequitur præter Jarchiam plures Hebraeorum interpres ; nata ex eorum placitis leprosus pro mortuo habebatur. Verum locis parallelos nosti, vatis modo indicatus arguit, verba nostra simpliciter esse intelligenda debita. Utra regis. Et quemadmodum illud vaticinium, cui cap. xv, 28, inscribitur *In anno mortis regis Ozias*, plures volant Althus mortuo editum esse, ita et nostrum, cui eadem epigrapha, non ante, sed post mortem Ozias.

Tropologice S. Gregorius homil. 14 in Ezech. : « Quando Ozias rex superbus et presumptus moritur, Dominus videtur ; quia cum mundi elatio a desiderio mentis occiditur, tunc ipsa mens Dei gloriam contemplatur. »

propositum statuerunt. Ea Hieronymi est sententia in utraque hysa carminis expositione. Ita enim ille in priore ad *Damnum* : « Regnavit Ozias annis quinquaginta duobus, quo tempore apud Latinos Amulius, apud Athenienses Agamemnon undecim annis imperabat. Post ejus mortem leprosa Propheta hanc visionem, quam explocare nunc nimirum, vidit, id est in anno quo Romulus, Romani imperii conditor, natus est... Vivente leproso rege, et quantum in eo sit, sacerdotibus dissipatis, Isaia visionem vide non potuit. Quodammodo illi regum tenet in Juda, Propheta oculis non *avavit* ad celum ; non ei sunt res realia celestia, non apparuit dominus Sabaoth, nec in mysterio fidei iter sancti moneri auditum est. Quando vero illi mortuus est, universa que subsequente sermo monstravat, aperto sese lucido prodiderunt. » Non huius Hieronymus, hoc Carmen omnium, quia Isaia edidit vaticinum, esse primum, sed *primum* esse *visionem*, quas illi divinitate oblatas esset. Item Hieronymus in *Commentario* : « Sub quatuor regibus prophetarum, Isaiam super Iudam et Ierosolam, prime visionis (recte si dixisset *anticithesis*) titulus demonstratum est. Mortuo ergo Ozia, sub quo dicta sunt, univera que supra exposuitur, successit filius eius Iothamus, qui regnauit anno secundum, et fecit rectum in conspectu Domini, et portauit tempore testificavit excelsum. Quo imperante visiti Isaia sedentem Dominum super humum excelsum et elevatum, ut huius regni regnus ostenderet. » Sel ve monuit Gesenius, visio hoc quo capite describitur, si vati oblatas fuisse mortuo Ozia, creditibile esse primum annum Iothamini, successor Oziae in regno, notari. Causam quidem, cur in hac inscriptione tempus oblatas vati visionis morte decedentes poli, quem regum tunc regnantis regis Iothamini notetur. Cfr. Aug. *Crusius*, in *Progr. de ora Iohannica* [Lips. 1736], tradit hanc : « Annus ille quo rex Ozias mortuus est, Iothamicus secundus quidem, sed regni Iothamini primus erat, idemque nomen, si Iothamus appellabatur, ambiguum erat. Nam et tempore quo Ozias senex functiones sacerdotiales sibi arrogans in Sanctorium lepropercus erat, idemque cum contumelia separatis dirigere cogebatur, et Iothamini dominum regis procerat, etis regio nomine non uetus, vivente patre, qui sequenti anno decessit, anni Iothamicus, ut arca secundaria, aliquamq[ue] numerat, etiam post ejus mortem, quam ob causam annus Althus tertius numeratur quodque vicesimum Iothamianus. Causa iste ille, quo adfectatio sacerdotis in rege exterritorum probato confessus leprosa letalem via sacrificatur, in historia religionis regnum Testamento permagis poteris est, ostenditque quam divina et inviolabilis sit constitutio per Mosen facta. Hinc operis protinus utique fuit, annos ab hoc termino numerare, sed non triennio nomine, quodque in defunctum videri posset contumeliam, annos leprosia Oziae. » Quid quidem argue excoquatum, sed parum verisimile est. Nec valet si jussimodis ratio epigraphes oracul. p. xiv, 28, premissa. « Vidi oculis regis, nam de visione phantastica, quia Prophetas vigilanti et in extasi rapta obtergit, ea omnia que haec pericopa narrantur, intelligenda esse, inter Hebreos recte observat Abarbel, hanc longe diversus a Maiomide, qui in *More Nebuchadnezzar*, pag. 2, cap. xlv, 38, hoc visionem sumo propheticu obliguisse co...potest, quod ipsum a visione extatica parum aut nihil differt. Eadem ratio visionum est, que narratur a Micha, I Reg. xxi, 19; Amos vii, 1 et 8, ix, 1; Jerem. I, 4, 12, 18; Ezech. 4, 1, 1; Daniel. vii, 13, DOMINUM, Jovam, Israelitarum

sedenter in angusto solo, idque in templo, ut patet ex eo quod sequitur : « Et ea quae sub ipsis erant, replebant templum. » Ubi nota : Deus appareat ea forma et habitu, quem res ipsa exposcit : Mosi visus est in ardenti rubro, ut ostenderet se quasi pungi et ura aerumnis populi sui ab Egyptis oppressi : sic Stephano decertantem apparuit stans, quasi simili cum eo certaturus : sic Magdalensis apparuit quasi bortularus ; discipulis eundibus in Emmaus, quasi peregrinus ; quia in horto, et peregre peregrinus apparebat, et quia bortularus et peregrinus erat in mente et opinione eorum qui de ejus resurrectione dubitabant, et ejus passione ac cruce obnubilati, in fide Christi vacillabant. Sic Isaia hic apparebat quasi rex et judex magnificus sedens in illustri et regali solo, quia maiestatis sua speciem Isaia, et per eum populo incredulo exhibere solebat, ut Deo credere eumque revereri addiscerent, ac judicem et vindicem expavescent.

Queres primo, cum haec visio Isaiae sit objecta ? Respondeo, *primo*, ut per eam, vers. 7, quasi consecratur Propheta et Apostolus. Ita Nazianzenus, orat. 2 *De Theolog. Secundo*, ut a celestibus spiritibus disceret, quomodo divina tractanda sint, sicut S. Dionysius cap. xvii *Cœlest. Hierarch.* *Tertio*, ut ammiraretur a Deo ad libere, vers. 9, arguendum cœlum Judeorum. *Quarto*, Isaia hic mysterium SS. Trinitatis, et incarnationis Verbi (sedens enim Deus in throno habuit faciem et pedes, quasi futurum homo) cognovit, et nobis adumbravit, ut patet ex sequentibus.

Queres *secundo*, quomodo viderit Deum ? Respondeo non vidisse divinam essentiam : si enim a Deum nemo vidiit unquam, » Joan. 1, ergo nec

regem, ut diserte vers. 5 appellatur. Chaldeus *gloriam* *Jovis* possit, ut inuenit vatem non vidisse ipsum Deum, cuius *essentiam*, uti Hebraeorum philosophi loquantur, mortalium nemo vel oculis usurpare, vel imaginari vi representare sibi potest, sed symbolicum quedamphantasma, quod Deum representaret. Species humana autem vatem animo conceperit Jovani sumum patet, inde quod throno eum incidentem splendidaque trahit indutum describit. Et Ezechiel numerus in visione sibi oblatas describit, i, 28 : « Figura humana similis. » Interpretum antiquorum et recentiorum hanc hanc pauci enim qui hic describunt, *Deum Filium* finiss, existimant ob locum Joan. xi, 41 ; « Sedentem super thronum alto et exaltato. » Nota Kimchi, cui et Gesenius adscipulatur, *altum et elevatum* esse adjectiva substantivum *throno*. Sed et doch Abarbelis obseruat, voces illas quee commode referri posse ad Deum, ut sensus sit, specimen quae *comparat* *thronum*, *visum esse angustum*, et humana longe majorem. Certe haec ipsa epitheta alibi Deo tribuuntur, et apud ipsorum Prophetam infra, cap. LVI, 15 : *Nam sic sit ait auctoritas et etatibus, habitans eternitatem*. Conf. Psalm. xcix, 2. Ad Deum, non ad thronum, referenda esse adiectiva ista, indicantur et illi qui accentus apposuerunt, uti ostendit H. B. Starckius in *Notis selectis*, ad hunc locum, et G. C. Dachsel in *Biblis accentuatis*, part. II, pag. 31, qui locum nostrum docent sic vertendum : *Vidi Dominum throno incidentem, excelsum et elevatum.* (Rosenmüller.)

Moses, nec Paulus, nec Iesaias, Ha Theophylactus, Euthymius et alii ibidem. Videl ergo Deus per speciem aliquam et imaginem corpoream, ut et videt Abraham, Jacob et Moses : haec autem species fuit quasi hominis, puta regis. Unde sedisse visa est, vers. 4 et 2; ejus pedes et facies describuntur: et sic passim Deus in veteri Testamento specie humana apparet, quia futurus erat homo. Rursum haec species gloriose adornata huius ingentis lumine et maiestate. Unde Ieron. xii, 41, vocat eam gloriam Christi.

Quiesce tertio, an ecclis corporis haec videntur Isaiae? Nonnulli probabiliter affirment ex vers. 3: «Vidi, inquit, ecclis meis.» Si enim ecclis corporis gloriam Domini vidi Moses, ut dixi Exochi xxxii, 22, et ^c Pachomius, ut patet ex ejus Vita. Sed contrarium veritatem est, scilicet haec speciem fuisse imaginacionis, ut vult S. Augustinus libro *Contra Adimantum*, cap. xxvii, aut potius menti Isaiae objectam. Primo, quia fuit subtilissima; secundo, quia non est versimilius cum audivisse auribus corporis vocem Dei et Angelorum clamorem, ne vidisse in celo templum, alas, prauas, disque revera adiustum fuisse es Isaiae; tertio, quia siue Isaiae Seraphim, sic Ezechiel, cap. 1, vidit Cherubim: Ha illa autem visio fuit partim imaginaria, partim intellectualis: ergo et haec talis fuit; quarto, id magis patetibz ex Quaest. IV. Vide

Quereres quarto, an viderit Deum tantum, an vero etiam tres in eo personas? Alcazar in Apo-

(1) Dederit ei visionem divinam, quae versibus septem
prioribus narratur, oraculo, seu potius oratione severiori
quae sequitur, introductoriam esse censem. Previdisse
Prophetam, quantum sibi inviditam ratione invectione
in populi impunitate et minus plena creatura esset, nisi
autocritore divina prenuntiretur. Ad hoc: igitur aut ca-
veniant, aut emolliantur, excitandam exattentionem,
yatem trahent, se non sicut Numinis admittitu laiti-
cari, sed divinitus instructum confraternaliter publice
censoris offici defungi. Cæcum omnem hanc repre-
sentationem symbolican esse, variis compositum figuris, alii-
us historia, aliis ex ingenuo, aliis ex cultu Iudaico petidis,
ad depingendum summi omnium imperatoris majestatem
apissimam. Nos tamen haud dubitabimus his accedere inter-
pretos, qui sollemnem inaugurationem ad munus pro-
ples per gerendam huc eamime describit statuunt. Sudent
etiam utrumque officium, et, siue viciones, viriles ad
notum eum locum amittere esse, ut et tunc perso-
nas representasse divino quadam et ineffabilis
modo: siuti si quis videret verbum mentis Beatorum,
abstractive in eo videtur Deum unum et
trinum; ac proinde excellenter fuit Isaiae visio
quoniam Abraham, qui oculis suis tres vidit, sed
mente unum adoravit. Probatur id primo, nam probat
Filium hic apparetur clare dictur *Joan. xi, 41*, primo
item de Spiritu Sancto patet *Auctor. xviii, 23*
conjunctione cum hoc loco Isaiae: ait enim ibi *S. Lu-*

ex nostra, ans ex nigris, et ceteris, quibus petrae,
ad deponendum summi omnium imperatoris maiestatem
assimilatis. Nos tamen hand dabimmostrum in accedere inter-
pretibus, qui sollempniter inaugurations ad munus pro-
phetata gerendum hoc coemine describit statuum. Sicut
et carminis sublimis, et similes visiones, quibus ad
prophetiam inaugurations sunt Jeremie, cap. 1, et
Esachiel, cap. 1. Atque quendam Jeremie depre-
cavimus omnes prophetas sibi oblatum, cui se ingredi-
cent, Deum omnium audit, ractoque ejus eorum prophetam
consenserunt, numerique partibus instruti; Ita et nos
hanc parem numeri prophete gerendo se sententes labores
contacterunt. Ergo lapide a xvi. Inauguratio liberator; et
hoc ipso ad eum omnes inaugurator. Sic et aliis vates,
quibus nonnam tantum visione sisus offerunt, sed infra-
stitutis membris, se ita sciam visione indigentes judicarent.
Vide Ezechiel, 1, 28; Daniel, viii, 17, 18, et x, 9, 10; Apoc.
17, 17. Erit igitur hoc carmen omnium qui Iasius editus
primum, nec ostulat hinc sententes libali inscripti, in quo
Iasius sub sua prophetarum numeru fungi cepisset dicimus.
Cum vero his quo capite describitur visione si in quo
Iasius res obit anno, objecta fuerit (vers. 2), aliquot
meos ante regis mortem id accidisse neceso est. Car-
veremus qui Iasius vaticinis in unum volumen collegerant,
hod quod temporis ratione omnium primum est, non in
libri fronte collocatur, ratio probabili bunc vix reddi
poterit.

Carmen hinc explicando viri docti hand singula-
larem operam impanderunt. Quorum scripta, quotob-
tus immortauerunt, jam recensimur.

Hieronimus sub commentarii in hoc caput initio: « De
ha visione ante annos circiter triginta, cum esset Con-
stantinopolis et apud urbem eleugosissimum Gregorius
Nazianzenus, tunc ejusdem urbis Episcopus, sanctarum
Scripturarum studiis eruditus, sicut me *laudem dictas*
subtilitatem, et experimentum caperece*legem*
non posset, et amicis jubentibus obdilem. » Ile tracta-
vit invenieat, qui hodiernum existat inter hieronymini Epi-
stolas. Numquid inscriptum est, legiturque in Hieronymi
operum editione, Francofurti, tom. III, pag. 77 ssq.
edit. Martianini, IV, 19, pag. 1120; edit. Vallars,
tom. III, pag. 500. Explicatio sinat prolix, sed tota al-
legorica et mystica. (Rosenmüller.)

cas Spiritum Sanctum dixisse hec verba quae hic habentur, vers. 9 et 10, per Isaiam: atque, ut hic dicitur, vers. 1, Isaias videt eum, qui dicebat hec verba, sedentem in solo: ergo videt Spiritum Sanctum. De Patre docent omnes Patres, quos vide apud Damascenum, tract. *De Trisagio*: nec dubium esse potest.

Secunda. Secunda, quia, sicut ob unitate essentiae, Seraphim semper tantum clamarent: « Dominus Deus sabaoth, » ita ibi ob tres personas eidem sedenti in throno ter neclamarentur: « Sanctus, » ut docet Alexander I, *Epistol. 1 Decretal.*, et Benedictus I, *Epistol. 1 Decretal.*, S. Dionysius, cap. vii *Cœlest. Hierarchiarum*, et alii mox citantur; estque communis Patrum et Ecclesie sensus, teste Leone Castrius. Hinc ergo patet vera divinitas Filii Dei et Spiritus Sancti, contra Arianos et Macedonianos. Hoc enim argumentum Cardinalis Bellarminus convicit Paleologum Ariarium: « Ille quem vidit Isaías fuit verus Deus, ut patet, et admittunt Ariani; atque Isaías videt Filium Dei, ut patet Joannis, cap. xii, vers. 41; ergo Filius est verus Deus. »

Tertia. quia graves Theologi docent Deum posse creare et in fundere aliqui speciem, que representat essentiam divinam, et tres personas : quam speciem si quis perfecte intelligendo comprehenderet, est divinam essentiam quidditatem, et per proprium conceptum, non intuitiva, sed abstractiva cognosceret. Si enim datur species Dei expressa, puta verbum mentis Beatorum; cur non possit dari species Dei impressa et induta a Deo? Ergo Isaie talis species vel imago dari potuit, et datum esse, ea quo jam dicta sunt concidunt.

Afferunt aliqui simile, scilicet Isaiam vidisse Deum in tribus personis, sicut Posta finguunt Geronymum tricorporem fuisse. Sed hoc simile in eo dissimile est, quod deitas non sit in tribus personis, sicut anima Geronymi finguunt fuisse in tribus corporibus: hoc enim tria corpora singula suam habent essentiam ab essentia alteris distinctam: persona autem divinae omnes unam eundemque numerum habent essentiam. Unde similior esset imago, si una ponatur antiqua in eodem corpore tunc quasi posta: sicut enim hic est in aliis excusum hebreorum est, I Corin. 10:3 unde Roma, id est celiculo, teste S. Hieronimio, lib. *H. Contro Jovin.*

Et ea que sub ipso erant (Symmachus et Theodosius virtutum, qui sub positibus eius erant), Ezechiel, sec. vii, hoc templum fuisse templum Salomonis, qui ex eodem sedentem David videtur Isaias, siue Pontifex in eordem Sancta sandwichiana excusum hebreorum est, I Corin. 10:3 unde Roma, id est celiculo, teste S. Hieronimio, lib. *H. Contro Jovin.*

potest ex quatuor representari; visus enim in eis est
quasi homo et rex sedens in solo: siue in pare-
lo tres solis apparent, ex radiis solis in nube
reflexis, qui tres soles revera tantum sunt unius: sol
perinde ac in speculo vultus hominis apparetur,
et in aliis ex osculo reflexus, non est aliis,
sed idem et unus. am ipsonet vultu hominis.
Mille alios modos representandi SS. Trinitatem
habet Deus, quos nos ignoramus, hisque hic uti
poterit.

Pater, quia veteres Rabbini sic exponunt: ut Simon filius Iohannes: Sanctus, inquit, hic est Pater; sanctus hic est Filius; sanctus hic est Spiritus Sanctus, teste Galatinus, lib. II, cap. I: additique eoss annis ut minimum hic bis in die scilicet oriente-
mille templo Hierosolymitanum; unde vidit in eo al-
tare et solium Dei instar propitiatorii, et Ser-
ahim instar Cherubim (1).

⁴⁾ Quid hoc loco intelligendum sit per templum, et

Nota : Pro ea quae sub ipso erant, hebraice est **סְלָעֵת**, id est fimbriae, vel ora vestium; q. d. Poder et vestis regalis, sive paludamentum Dei, ita longum erat, latum et simosum, ut fimbriae et ora eius reperirent templum, quonodo reges et reginae, neque ac Cardinales, longissima habent synata que a pedissequis elevantur et sustinentur. Septuaginta et Chaldeus has fimbrias vocant gloria: quia augusta erant et gloriose. Unde vestit, et plena erat domus gloria eius: quod in nonnulla exemplaria versionis Latinae irrexit. Unde et Ecclesia utramque versionem conjunxit in responsorio I Dominic. novembris, dicens: « Plena erat omnis terra majestas eius: et ea quae sub ipso erant, replebant templum. »

R. David putat fimbrias non fuisse vestum Dei, sed strigulorum, quibus regum ejus solium sternebatur; sed **scelus** significat fimbrias vestium potius quam solii.

Ad litteram haec fimbrie erant symbola, et significabant immensam potentiam, majestatem et gloriam (uti vertunt Septuaginta et Chaldeus) divinitatis in se, sed nobis absconditam et velatam, revelata tamen per fidem in angustias, obscure et tenuiter ab hominibus etiam Isaia et Prophetis cognoscere.

Mystice, haec fimbrie et vestes significant humilitatem Christi, quae quasi est fimbria divinitatis, id est vestis extima et infima Vero, sive Filii Dei, cuius doctrina, Evangelii, miraculorum, Sacramentorum, gratiae et charismatum gloria totum templum, id est tota Ecclesia, impletatur. Ita Ru-

consentunt interpres. Sunt qui existimunt oblatum fuisse Isaiae Deum dromen incidentem extra templum in **caelio**, augusta adoratio specie, et tam lata et fluxa veste, utilissimis implent templum. Ita Chaldeus: *Videtur Iacobus Domini residuum super solium excelsum in elevatum eis supradictum.* Videbat ejus menti observans esse locus infra, txxvi, 1: *Dicit Ioseph: Calum est thronum meum, et terra scabellum pedestre meorum.* Sed nostri loci alla plana sunt ratio. Deo recte Grotius: « Vism est vari tribunal erectum in templo tanguum in Dei regia, ut ex sequentibus appareret. » Primo enim dicuntur fimbrie vestis responde templum, hoc est ipsam templi galeam, quod intellectu negari, nisi supponatur Deus in ipsa vixit sedisse templo. Templum enim cum supraclavis testumque tecum est non potuit trahere regalis tacha implosus templum, si Deus apparuerit vesti extra templum. Tum, posquam dictum esset (vers. 2, 3) Seraphos gloriam majestatemque Deli concorde voce predicasse, additur vers. 4, commotus esse postes limitis a voce clamantis. Quonodo vero si nec accedamus in ipsa templo facta non sit? Porro, quod subsequitur, dominum repletam esse fumum, idem evincit. Denique dicitur altaris mentio, vers. 6, extra omnem oblationem ponit, scenam hujus visi ponit in templo. Translatum igitur « spiritu se vidit vates in templum, ubi contemplatus est Jovani in ipso adiutor, sanctissimum templi penetrali, eodem in loco, ubi sedes erat arca foderis, throni Jovani imago, sedente in throno, augusta specie, tam laxa et fluxa veste, maiestatis indicio, ut ora sive fimbriae ejus larga protense fuerint in templum, hoc est mediani templi pariem, huius penitrali contiguam, velo et internumal intermedio, quae sanctum ab adiuto divisorunt, remotis. (Rossmuller.)

pertus qui haec referit ad gloriam Christi, quam habuit post ascensionem in celum, cum Seraphim, id est Apostoli, recepto Spiritu Sancto ignei, Christi fidem et gloriam toto mundo proclamarunt et propagarunt.

TEMPUS. — Hebraice est **חַצְבָּה**, id est **tempus**.

tempus, **hechal**, id est **tempus**.

volant ad Deum, et velocissime quocumque
commeantis.

Secundo, quisque eorum non duodecim, ut quidam volunt, sed sex tantum alas habebat, ut patet ex seq. : duabus enim volabant. Nam quod hebreo est, *sex alas, et sex alas unius*, non significat unum bis sex, id est duodecim, habuisse alas; sed est hebraicus, significans quemque sex habuisse alas, ut vertunt Nostrer et Chaldeus.

Tertio, sex alas significant eos, *primo*, agilissimos et maxima vi motiva preditos esse, ut ad sex differentias positionum, scilicet sursum, deorsum, ante, retro, dextersum, sinistrorum, celestiter moveri ad volare possint; ita ut celestitate superrent venos, fulmina, solem cognoscere omnes. Ita Perierius in *Apocal. iv*, disp. 24. *Secondo*, eos perfectissima cognitione et amore in Deum tendere. Ita S. Dionysius, *Celest. Hierarch.* cap. IV et XII : « Sex alarum, inquit, sacrissima fictio absoluissimum summanumque in Deum intentionem in primis, mediis et ultimis intelligentiam signat. » Causa est, quod tornarius teste Aristotele perfectionis sit symbolum; geminatus ergo tornarii, id est senarius, magnum cumulum addit perfectionis, duplumque perfectionem significat. Est enim senarius primus numerus perfectus, qui ex primis suis partibus componitur; nam unum, duo, tria, que sunt primae partes senarii, conjuncta et adit faciunt sex.

Rursum sex differentias positionum, quibus respondent sex alas, ut dixi, oriuntur ex ternario, sive ex tria dimensione quantitatis corporis, puta ex longitudine, latitudine et crassitate; horum enim sunt termini. Nam ante et retro sunt termini longitudinis; dextrum et sinistrum latitudinis; sursum et deorsum crassitatem sive profunditatem. Porro haec tria dimensiones orionium ex tribus lineis perpendiculariter ad angulos rectos se intersectantibus, puta ex tria cruce, uti dixi *Eples. III*, 18. Proprie vero Seraphini congruebant sex alas; quia bina ad velandam faciem, binas ad velandas pedes, bina ad volandum requirebantur.

Tropologicus, S. Bonaventura, in fine tom. II, scripsit librum de sex aliis Seraphim, quas habere debet tum quavis fideli, tum Superior et Prelatus. Fideli ergo et charitate Dei prædicti, *prima* ala, inquit, est confessio; *seconda*, satisfactio; *tertia*, carnis munditia; *quarta*, puritas mentis; *quinta*, dilectio proximi; *sexta*, dilectio Dei. Superior vero alam, *primo*, habeat zelum justitiae; *secondo*, pietatem, et paternam compassione; *tertio*, patientiam et constantiam longimutinem; *quarto*, ut sit exemplar omnis virtutis; *quinto*, discretiōrem et prudentiam; *sesto*, familiaritatem et unionem cum Deo: hisce alis se et suos ad perfectiōrem et ad Deum volare faciet.

DUABUS VELANT FACIES EJUS, ET DUABUS VELANT PEDES. — Hebreum *VII* paraf, tam facies suas quam facies ejus, scilicet Dei, significat; sic *וְנַעֲלֵת* tam pedes suas quam pedes ejus sig-

nificat. Est hic ergo duplex verso, prior *duabus velant facies suas, et duabus velant pedes suas*. Ita vertunt Chaldeus, Forerius, Vatablus, Sanchez et Chrysostomus, hom. 4 in hanc viciā item, itaque legitur in *Præfatione Liturgie S. Jacobi et Ethiopum*. Posterior est, *duabus velant faciem ejus, et duabus velant pedes ejus*. Ita noster Interpres, S. Cyrilus, Hugo, Petrus Damiani, epist. 6, S. Hieronymus, epist. 442 ad *Omnium*.

Utrique hunc lectio vera est, unaque alteri conexa est. Nam Seraphini hi alas superne conjungant, itaque iis velabunt faciem suam, ac consequenter iissem sibi quoque velabunt faciem Dei. Alio enim interposita inter faciem Seraphinorum et inter faciem Dei, eis tam faciem Dei quam suum propriam velabunt, nec poterant alteri alii suis velare faciem Dei, quam iis velante faciem suam: et contrario non poterant iis velare faciem suam, nisi iisdem velarent faciem Dei, id est faciem Dei conspectum sibi admirerent. Eadem est ratio de aliis pedibus; conjugendo enim alias, que erant inferne, iis pedes suas velabunt, illisque velatis consequentesibi velabunt pedes Dei, praesertim cum facies jam esset obvelata.

Primo, ergo velabunt facies suas per intimam reverentiam, quod tantum divinitatis iubar in mortali oculo aspercent non possunt; pedes vero velabunt per reverendia, ne quis asperceret imperfectiorum amorem et affectum, cuius symbolum sunt pedes. Ita S. Chrysostomus, serm. 4 de hac visione. Discimus igitur et nos, quo metu, quo pudore, et qua reverentia accedere debemus ad Deum in orationibus nostris, quia modestia ea religione assistere in laudibus ejus. Hoc de causa veteres orabant obiecto capite, et facie; unde *avertit* us, quo sacerdos sacrificaturus caput velat et tegit, dimanavit.

Rursum, pedes sunt symbolum actionis et executionis. Velant ergo pedes, ut significant se proximo ardenti atque expediti Dei voluntate studio, esse tardo atque impedito gradu; tametsi semper alii instructos; sicut clausi perspicacissimi sunt oculis, tamen adversus tantum splendorum, qui a divino emicat vultu, velata fide atque oculis se cœcos fatentur, alii Sanchez.

Qui et addit, per pedes non tam tibias (nam statim parati et expediti ad Dei obsequium), et ad volandum; ergo pedes habent liberos, non velatos, quam femora, ac presentem partes obscenas acipi (sic enim Hebreis aqua pedum vel femorum vocatur urina). Haec ergo velat^{ur} it Seraphini, ut docerent quan si graus sit ostiū animi habitus, quem populus ille jam magna ex parte perdiderat. Nam illis annis, maxime sub Achaz, honesta plurime siebant tam in templo quam in urbe.

Seraphim ergo erant hic schema religiosum et perfecte obedientia; hinc enim, quasi velatis oculis circa, preceptum non discutit: rursum velat femora, id est casta est; neque tam suis affecti-

bus aut voluntati servit, quam paret aliena, eique manus et pedes offert et accommodat. Significatur ergo hic, verum obedientem debere esse totum alatum, ut Superioris mandata alata aure, alatis humeris, alatis pedibus, quin et alato judicio suscipiat et exequatur.

Dei, et tria extremitates, et manus, et pedes.

Secondo, Seraphim quoque velabunt faciem et propria divinitatem, jusque faciem, id est principium et aeternitatem; ac pedes, id est finem et abyssum, esse incomprehensibiles. Ita S. Cyrilus. *Secondo*, ut significant neminem posse scire faciem Dei, id est quid ante mundum Deus fecerit; nec pedes, id est quid post mundum futurum sit, quidve facturus sit Deus; media enim que inter haec jacent tantum cognoscimus, inquit S. Hieronymus.

Tertio et optimè, Rupertus: « Facies, inquit, est divinitas Christi, pedes sunt ejus humanitas, et humanitatis mysteria, uti sunt natalitas, passio, crux, resurrectio, ascensio, etc., q. d. Tam Trinitatis, quam incarnationis, et totius economie Verbi incarnati mysterium, ipsis etiam Seraphini est impenetrabile, neque illud propter ostenditatem et splendorem, neque hoc propter humilitatem et abjectionem satis mirari et suscipere possunt. Unde admirabiliter autem, cap. LXII: « Quis est iste, qui ventit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? » etc.; nam, ut Christus de se ait, Psalm. xxi: « Ego sum vermis, et non homo: opprobrium hominum, et obiecito plebis. » Timantes, excellens pictor, cum tristissimam immolationem et cedem Iphigenie pingue, lacrymas et memorem ceterorum expressit, vultum autem Agamemnonis patris ejus velo cooperuit; quia vidit se nulla re melius posse exprimere summum patris dolorem et tristitiam, quam eum non exprimendo et velando. Simili de causa Deum hic velant Seraphini. Ita S. Ephrem, tract. De *Passione Domini*, loquens de Calypa damnante Christum, ejusque ministratio alia illum ecedente: « Contraherunt, inquit, cœci, fundamenta orbis concussa sunt, expaverunt Angeli omnes atque Archangeli, Gabriel et Michael facies suas aliis contexerunt, Cherubim tremunt sub rotis se abdulcent, Seraphim illa hora alias ad invicem collisisse visa sunt, cum daret minister iniquitatis alephan Dominum majestatis. Quoniam igitur non protulerunt fundamenta terre motu atque tremore, cum hora illa contumelias affici Creatorem suum cernerent? »

Et DUABUS VOLABANT, — non circumvelando Dei solum. Hoc enim leviculum et indecens fuisset; sed extensis aliis, quasi volatili in eodem loco consistentes. Unde stetisse dicuntur, vers. 2. Hic enim habitus *primo*, designat eos esse paratos et *secundo*, agiles ad omne Dei imperium; *tertio*, volatili, ut significant ingens desiderium quo rapinunt ad videndum Deum, utque in eum se tollos immigrent; *tertio*, Sanchez, librant alas, inquit, ut incendium amoris quo vicini Deo quasi

iruntur, alis quasi labello refrigerent; haec ergo alarm agitatione significatur vis amoris ardentissimi et violentissimi.

Moraliter, aliae due, quibus ad Deum et omnium evolamus, sunt intellectus et voluntas, meditationis et dilectionis, contemplatio et actio. Sed quomodo Seraphim stant simul, et volant? Respondet Euclerius (vel quisquis est ancor) *Quæst. veteris Testamenti*, cap. in *Isaiā*, De astare idem esse, quod volare. Festinas ad Deum? sede in quiete et silentio orationis, elevaberis, et in Deum deorum in Sien evolabis. Ad litteram stabant Seraphini, id est erant erecti, non sedebant, sed stabant alis expansis quasi volatili, ut dixi.

Mystice S. Bernardus, serm. 5 in huc Isaiae verba, per duas alas accipit naturam et gratiam: « Vivat siquidem, inquit, per naturam intellectu et ferventi nihilominus affectu per gratiam, in eum qui super ipsos est extensi jugiter et intenti, stare quidem per ministerium, sed volare per studium perhibentur. Liocet enim velant caput Domini, vellet etiam pedes, sed sibi ista non volunt; magis autem sedule volant, et voltant, inter ista, et alta potentia ejus, et profunda sapientie vestigantes; » et mox: « Superbus illa Lucifer lucem præferens, non ignem habens, alteri tantum innixus ala, casum facere potuit, non voluntum. Exsultavit enim lucidus esse, non fervidus, non incensus, quod Seraphim sonat. Sustulit eum nature vivacitas, sed in suam plane pertinet, quippe quem defectus gratus mox deject. »

3. Et CLAMABANT ALTER AD ALTERUM. — Scilicet *Vera. 3*. Filius ad Spiritum Sanctum, ait Origenes, hom. IV, sed perperam. Constat enim ex precedentibus Seraphinos his intelligi. Putant P. Prado supra, et Perierius in *Apocal. IV*, disp. 7, quantum Seraphinos visos esse ab Isaia; unde viginti quatuor (quater enim sex factum 24), alas significasse vigilantes quatuor seniores, quibus *Apocal. IV*, 10. Ubi etiam vers. 8, quatuor animalia, puta quatuor Cherubim, clamant: « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus; » idque videtur insinuare S. Dionysius, cap. XIII *Celestis Hierarch.*, qui tamen alibi contrarium significat; *secundo*, Forerius et Arias putant ab Isaia visos esse plurimos Seraphinos: sunt enim innumerii; utitur enim Isaia numero plurali, non duali; *tertio*, ali, et verius putant, duos tantum Seraphim visos esse ab Isaia. Idque *primo*, quia hoc proprio significant hæc verba: « Clamabant alter ad alterum; » *secundo*, quia Seraphim hi fuerunt instar Cherubim propitiacionis; illi autem erant duo, *Apocal. XXV*; *tertio*, quia ecclesia in octavo responsorio Domini post Pentecosten cantit: « Duo Seraphim clamabant alter ad alterum. » Ita S. Dionysius, *Ecclesiæ Hierarch.* cap. IV, part. III, his faciens mentionem duodecim alarum, et *Origenes*, lib. I *Periarchon*, cap. III, S. Bernardus, tract. De *Verbis Isaiae*, serm. 3. Quod intellige, duos tantum illustriores et quasi principes Seraphim ap-

paruisse Isaiae (1), ceteros autem a tergo suo sti-
passo principes; est enim Deus Dominus sabbathi,
id est exercitum. Et sic haec sententiam concili-
cum secunda. Hac de causa versio Arabica habet
disagion, non trisagion: « Clamabant, inquit,
Sanctus, sanctus, » ut significat eos alterius can-
tasse per medium chorii, non quod negat trisagi-
on. Nam haec verba alter ad alterum, significant
eos ἀπόφεντα, id est alterius vocibus cantasse, uti
fit in choro psallentium. Ita committunt Patres;
unde Damascenus, tract. *De Trisagio*, docet ab his
Seraphimis Annas dicidisse chorum, id est mo-
dum alterius canendi et psallendi. Sic et S. Ignatius
Martyr, teste Socrate, lib. VI Hist. cap. viii,
Nicophorus, lib. XIII, cap. viii, Cassiodor, Anna-
lario et alii, vident Angelos alterius psallentes, in-

Sera-
phim d
cuerum
chorum
id es
alterni
psallere

deque alternam psalmodiam in Ecclesiam induxit. Eodem septies per diem elevata audivit S. Magdalena, ponentes in sua Bauma. Psalmodia ergo sunt opus celeste et angelicum, ut merito dicat Psaltes, *Psalm. cxxxvii, 1: In conspectu Angelorum psallam tibi,* q. d. Sumam officium Angelorum coram Angelis, et cum Angelis psallam tibi. Unde notauit Cyrillos, Seraphinum alterius cecinisset: *Sanctus,* non quod canendo defatigarentur, sed quia sibi ipsis mutuum honorem tribunt; omnia enim coelestia ordinata sunt et concinnata; maxime vero id fecerunt, ut homines docerent in choro alterius psallere, itaque continuo et concinnare laudare Deum, ac se mutuo omnesque homines ad Dei laudem excitare. Pari modo Angelus, psallens duodecim psalmos eum orationem interjectione, docuit cumdem psallendi modum *Egyptios monachos*, teste Cassiano, lib. II *Institutiones* v.

Canunt
ter Sanc-
tos ob-
tres cau-
sus.
Prima-

SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS. — Ter repetunt «Sanctus.» *Primo*, ut significent SS. Trinitatem in unitate essentiae. Ita docent S. Ambrosius, lib. III *De Spiritu Sancto*, cap. xxiii, Nazianzenus, orat. *De Pascha*, Damascenus fuit in *Trisagio*, S. Hieronymus et Cyrilus, Procopius, Origenes, hom. 4, hic, et alii passim. Audi Damascenum: «Deitas, sit, trine sanctificatur gloriae afflictur, cum dicitur ter, Sanctus, sanctus, sanctus; ac rursus tres hypostases una tantum gloria afficiuntur, cum dicitur: Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus. sanctus ergo Pater, sanctus Filius, sanctus Spiritus Sanctus. Ter sanctam ergo dicimus deitatem et Trinitatem, non vero unicas ejus personam.» Additum: «Non propter numero

(4) Quid dictur, « clamasse hunc ad illum, » quosdam in hunc initatus sententiam, duos tantummodo Seraphim esse intelligendos: male. Notum enim est formulas synagogarum, quae de pluribus ac de dubios usurpari, vide Erod. xiv, 20 et 36; x; Isa. xix, 18; Jerem. XLVI, 12, **et** **¶**, generalitas, omni cultu prosequendus; Osc. xi, 8; Isa. XLIII, 4. Vide quae de hac modo disputatione Zchariae, *Theolog. Theol.* tom. I, pag. 240 seqq., part. II, prefat; Doderlein, *Institut. Theolog. Christ.* part. I, pag. 278, 279, edit. quarta; Hufnagel, *Handbuch der Theol.* Theolog., part. I, pag. 321 seqq. (Rosenmüller.)

In trina vocu *Sanctus repetitionis* aliquid mysterii sunt, tam Iudei quam christiani interpretes opinari sunt. Ex illis quidem antiquissimum, qui nobis superest, Chaldeus, verba hebreorum sic exposuit: *Sanctus in celis existens, domo maiestatis sua; Sanctus super terram, opus potentie sua; Sanctus in sacrum et secula seculorum Iesus exercitum.* Kimchi numerum teruarum referat ad tres mundos: *Mundum superiorem*, qui est mundus angelorum et armarum; *mundum medium*, qui est mundus orbium et stellarum, et mundum inferiorem, cuius partem factum homo. *Interpretes vero christiani et veteres et recentiores longe plerique Sancti nomine representant Trinitatem mysterium spectri sibi persuadent.* Volum reelec Gratius trinam vocis nomen repetitionem vehementius affirmare ollavat, alilias locis *Ezech. xxxi. 23; Jerem. xxxi. 29.* Et Ioseph Buxtorfus Nopos, in *Catalepsis*, cap. lx., pag. 75, illos reprehendens qui ad strudram maximu momenti dogmata, argumenta promiscuas coescrvant, ne preterministi quidecum imbelliesque, in quorum censum et referunt argumentum, *quod nonnulli ad probandum Trinitatis dogma repertisse vi sunt in trina divinis sanctis repetitione, quem Isaia a Seraphim faciunt esse refert, ita scribit: "Ego sum sancta repetitio et alius in sacris paginae offendere est mysterio carceres, sed aliud quid innuentes, prater eximiam reliq[ue] agitur prestantiam, vel singularum quamdam affectus*

vehementiam. Ita Iudei olim clamabant: *Templum Jove, templum Jove, templum Jova, Jerem. vii, 4.* Et cap. xxi, 29: *Jeremias inst: O terra! terra! terra!* et alibi *Jova*. *Ezech. viii, 17*, simili occurrit repetitio: *Perversum, perversum, perversum ponam eam, scilicet coram Subiectum his locum H. Sam. xviii, 33: Fili mi! Absalom, fili mi! fili mi! Itaque angeli simili hic repetitione utentes partim relatum produnt et ardorem, quo flagrant celebrant sanctitatis divine, partim etiam perfectionem atque excellentiam ejus extollere satagentur. Similia apud Graecos et Romanos exempla sunt obvia, qui ter *Maximum vocant Mercurium; et honores tergemini amplissimos vocant. In verbis: A pleniori undante gloria ejus, vox gloria accipit potest vel ut subiectum, vel ut predicatum. Si ut praedicatum, sensus erit: Quidquid implet terram est gloria ejus, sive, facta ad gloriam ejus. Ita Piscator: « Omnis creata que sani in terra, testantur, ostendunt, Deum esse dignum omni gloria et laude. In illo enim rehat gloriam omnipotenti et virtutis Dei. » De Dieu: « Quidquid in terra est, quidquid usquam terrarum reperitur, est ipsius gloria. » Cui interpretationi Kimchi quoque faveat: « Vult dicere, animantia, germina, et similia omnia esse ejus gloriam, quia ipsa omnia creavit, et omnium horum caus celeberrime illi sunt creatura intelligentes. » Si vero gloria accipias ut subiectum, sententia erit haec: *Cui interpretationi Kimchi quoque faveat: « Vult dicere, animantia, germina, et similia omnia esse ejus gloriam, quia ipsa omnia creavit, et omnium horum caus celeberrime illi sunt creatura intelligentes. » Si vero gloria accipias ut subiectum, sententia erit haec:***

Arianis, et Patres omnes eis ridiculos facit. Annon
merito Hunnus Calvinomastigem scripsit hoc ti-
tulo : *Calvinus arianizans*. Docet ergo hunc locum,
uti et totum Isaiam, heroico carmine ita
redidit Carpenteius Belga :

O sanctum, sanctum, o Domine, ter denique sanctum!
O regem armorum Dominum, besigne potenter!
Sanctus enim Pater ille regens totius origo
Fonsque habet, magnum qui complevit nomine mundum.
Sanctus et ille pater omnipotens, ante
Luciferum genitus, melioris conditor avi.
Vox sum sensusque Dei, quem dedit ab alta
Mente patr., magnisque dedit consortia regni.
Sanctus et ille ignis, divini fomes amoris,
A Gentore fluens per Natum Numinis eodem,
Amoribus communis amor.

*Secundo, ut significant Deum esse abyssum sanctitatis, ex qua sunt Angeli quam homines et Christus omnem suam sanctitatem predictam: sicut radii a sole hauriunt suum lumen. Tria enim sunt omnia, inquit Aristoteles. Unde hoc canticum dicitur *quoniam*, id est ter sanctum, hoc est sanctissimum; sicut Mercurius dictus est *quoniam*, id est ter maximus: qui simul fuit rex, sacerdos et doctor, sive theologus. Quicoreva Chaldeorum veritatem: *Sanctus in celis excelsis*, domo maiestatis ejus; *sanc tus super terram*, qui est opus potentiae ejus; *sanc tus in seculis*, et in seculorum seculorum, Domine exercituum. Hac de causa ingeminant, nec aliud emunt quam «*Sanctus*», quasi totum et assiduum sit horum officium et negotium, scilicet laudare. Det sanctitatem: si et nos assidue verbis et vita Deum laudare debemus. Audi Procopium: «*Seraphini*, at, sanctas laudes non semel tantum, sed sepe, nam etiam infinitis vicibus iterant, e nuti iterant fricatione.*

*Tertio, ut significant eum, qui ad Deum in co-
lum ire velit, sanctum esse debet; nec Deum ali-
quid polluant, vel immundum in suo orbe inut-
rum, aut in suo conspicere impune permisurum,
ac praesertim Iudeorum impietatem et sceleram,
qua hoc cap. et precedenti Isaias redarguit, acri-
ter puniuntur maxime per exceccationem et ob-
duracionem eorum.*

Ex hoc ergo Scaphinorum hymno, trisagium quasi angelicum, immo Scaphicum, usurpat Ecclesia in *Prefatione Missæ*, idque jam inde a tempore Apostolorum, toto scilicet populo, vel Clero et choro pro populo occidente: «Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth», uti testatur Clemens, lib. VIII *Constitut.* cap. xvi. Porro Graeci, et ex eis diaconi in Paraseve, trisagio addiderunt epitheta dicentes: *Ἄγιος οὐρανοῦ ἀρχὴν ἀρχὴν τοῦ πατρὸς*, *Ἄγιος θεοῦ τοῦ πατρὸς*, *Ἄγιος θεοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ μακαρού*, *Ἄγιος θεοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ μακαρού τοῦ αἰώνιου*, *Ἄγιος θεοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ μακαρού τοῦ αἰώνιου τοῦ σωτῆρος*, miserere nobis. Qui hymnus

Gloria Dei est plenitudo totius terra, hoc est, implet totum terram. Ista veteres omnes. Tunc gloria hic erit idem quia iudeus ut Hebr. iii, 8: «Laude eius plena est terra.» Eadem significatio gloria occurrit in locis parallelis, Num.

nus, aut potius Litanie, sub Theodosio Juniore Imperatore anno Christi 446, tempore terra motu Constantiopolitano, revelata est a Deo ad extirpationem heresim Eutychetis (qui docebat unam tantum in Christo esse naturam, ut sit una persona; cumque ea videatur esse divina potius quam humana, inde sequebatur Deum in se esse mortalem, et deitatem in Christo esse passam ac crucifixum: quod est hereticum), tunc grassantem puerum in aera rapio, qui eandem ab Angelis acceptam Proculo Archiepiscopo aliquis enarravit, ut eandem canendo implorante Dei operi et misericordiam, ha fecerunt, et mox terra motus cessavit, ut id refert Damascenus, tract. de Trisagio, et Nicephorus, lib. XIV, cap. XLVI. Vide et Felicem Papam et Acacium Constantinopolitanum, in epist. ad Petrum Gnapheum, sive Fultonum, Eutychetis assecalam; quibus cum dominant, eo quod addidisset trisagio, « qui crucifixus est pro nobis, » quasi tota Trinitas sit crucifixus; aut trisagium soli competit Filio, siquicunque SS. Trinitas una tantum persona, scilicet Filius, ut volebat Sabellius. Vide Concilium Constantinopolitanum II contra eum celebratum, et Baroniolum anno Christi 483. Porro Mercurius Trismegistus, et ex eo Rhodiginus, lib. XII, cap. IV, hanc de Deo dictis corde imponebit: « Sanctus Deus Pater omnium. Sanctus Deus, cuius voluntas a propria impletur potestabilis. Sanctus Deus, qui tuis familiariis innoescis. Sanctus es, quem nunquam creavisti natura. Sanctus es omni potestate validior. Sanctus es omni excellencia major. Sanctus es omni laude melior. Excipe verborum sacrificia sancta, ab anima et tibi dedito corde manantia ineffabilia, solo silentio praedicande. »

Vide hi quodam Seraphinovum sit opus, scilicet jugiter celebrare abyssum sanctitatis Dei. Dicamus ergo et nos: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth. Sanctus in creatione, sanctus in redemptione, sanctus in sanctificatione nostra. Sanctus in celo, sanctus in terra, sanctus in gehenna. Sanctus in gloria, sanctus in gratia, sanctus in iustitia. Sanctus glorificans Angelos, sanctus iustificans homines, sanctus puniens demones. Sanctus ante secula, sanctus in seculis, sanctus in eternum et ultra. Sanctus in Seraphim, sanctus in Cherubim, sanctus in Thronis. Sanctus in uero, sanctus in prospere, sanctus in patibulo. Sanctus in miraculis, sanctus in doctrinis, sanctus in exemplis. Sanctus in labore, sanctus in cruce, sanctus in resurrectione. Sanctus in Christianis, sanctus in Iudeis, sanctus in Gentibus. Sanctus in fidelibus, sanctus in infidelibus, sanctus in electis et reprobis. Sanctus in consolatione, sanctus in desolatione, sanctus in jubilatione. Sanctus in potentia, sanctus in sapientia, sanctus in providentia. Sanctus in charitate, sanctus in misericordia, sanctus in vindicta. Sanctus in generatione, sanctus in filiatione, sanctus in spiratione. Sanctus Pater,

sanctus Filius, sanctus Spiritus Sanctus : Amen,
Amen. Amen.

Moraliter, quid sit sanctitas Dei, quamque omnes ipsi velit esse sanctos, vide dicta, *Exodi xxviii, 36; Levit. xii, 26*, et cap. *xix*, in fine, et cap. *xvii, 28*. Porro quam horret demon hunc hymnam et doxologiam SS. Trinitatis, sicut ex eo quod narrat Sophronius in *Pratice spirituali*, cap. *cix*: «Diebas: inquit, nobis Abbas Enseibus, quod

Secundo, magis divine ac propheticis cum S. Cy-
rillo, Hieronymo et Haymone, per gloriam ac-
cepit Christi vitam et miracula, ac predicationem
per Apostolos eorumque successores, per quos
mysterium SS. Trinitatis et Incarnationis toto
mundo celebratur, q. d. Fastidij, jam Dominus
tempi et Iherosolymae angustias; lxxiorum edes
sue destinatae habitationi; universa terra erit dein-
ceps templum, cultorunque ejus et glorie ejus
sanctuarium; ubique concinnet: «Sanctus, sanctus,
sanctus, Dominus Deus sabaoth.»

Qualem Scaphim hic Isaie, talem S. Gregorio
Thaumaturgo S. Joannes Apostolus SS. Trinitatis
confessionem et laudem tradidit in Symbolo,
quod exstat apud Gregorium Nyssenum, in Vita
Thaumaturgi.

Denique miraculum, quo id comprobatum est, narrari Gregorii Turenensem, lib. I de Miraculis, cap. xiii, et Siegherbertus anno Domini 438, sollicito, ut se Vasatensis ab Iulianis obessa, cum sacerdos Missam celebraret pro liberatione populi, vidit ex alto cadere tres guttas, aequales magnitudine, claritate et candore crystallum vincentes; quae dum per auras vago cursu rotantur, defluentes in ipsam paternam, statim in se conjuncte, quasi unum gemmam pulcherrimam efficerunt: itaque patuit evidenti signo contra Arianum heresim tunc suppallantem, tres personas aequales SS. Trinitatis in unam naturam convenire. Gemmam hanc cruci ex auro factas inclusuerunt, per quam

summe laudandus est, ut docet D. Thomas, II^a, Quesit. XCI, art. 1. *Primus est divina ejus essentia, majestas, sapientia, bonitas, etc., quae cum in se in Germania; ac, ut spero, rursum in Italia, et in belgio edetur. Nihil enim sanctius, nihil homini utilius, ab eo orari aut fieri potest.*

Quodocia S. Ephrem, tractat. De Beatis et beatitudinibus :
Beatus est, inquit, qui factus est sicut Seraphim et Cherubim, et in divino aspiritali officio nunquam est segnis, sed assiduus glorificans Dominum. »

et exultare debemus. Accipe ergo hunc tres hymnos juges Ecclesie militantis et triumphantis, eosque ebreo per diem noctemque instar orationis ejaculatoriae usurpa, et in celum ad Deum trium

Beatus, qui semper spiritu gaudio plenus est, nec in portando suvi jugo Domini pigrescit : corrompibili enim in gloria. »

gloria ejus. *Sponsus* est Angelicus. Apoc. viii, 12: «Benedictio et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor et virtus, et fortitudo Deo nostro, in secula seculorum. Amen. *Tertius* est Ecclesiasticus: «Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto. Sicut erat in principio tu, et nunc, et semper, et in secula seculorum. Amen. » Quinimum ex hisce vel singulis, vel simul junctis, et recitatis contexere et offer corollam, sive *Ascosium SS. Trinitatis*; ut si-
cure recitas rosarium B. Virginis, legendis quinque-
s *Pater noster*, et quinque *asces Ave, Maria*,
ita recites rosarium SS. Trinitatis ad eisdem glo-
bulos, legendo ad quinque majores quinque
Pater noster, cum *et Ave, Maria*, et *et ad quin-*
5. *ET COMMOTA SUNT SUPERLIMINARIA CARDINUM* *et Vela,*
VOCE CLAMANTES, ET DOMUS REPLETA EST FUMO. —
S. Hieronymus, Cyril'us et S. Thomas putant hic significari evanescere templi; quia illud com-
bustum a Chaldeis et Romane abit in fumum: unde Deus excessit, abilique ad Gentes. Hinc
Sephugnia vestrum, elevatum est superliminare, ut viola-
silice ostium freret magis Deo magno per id exti-
turo. Sed obstant sequentia: quod Dets in solo
et templo romane, miseric Seraphim cum cal-
culo, quem tularet de altari, ad purificandum la-
bia Isaiae: ergo stabat adhuc templum et solium,
Deusque non excesserat, sed in eisdem residie-
bat: non neque tamquam hic portando excedere tec-
ta sunt
la su
Com
dus
re
ta

Racer noster cum « Ave, maria, et ad quinq-
uaginta minorum quinqueagies « Sanctus, sanctus,
sanctus, Dominus Deus Sabaoth; plena est omnis
tertia gloria ejus. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui
Santo. Sicut erat in principio, et nunc, et semper,
et in secula seculorum, Amen. » Ninimur
ad parvos globulos rosarii loco « Ave, maria, »
exstituendo doxologiam jam dictam. Ita in praxi
fuerunt multi docti et pii viri magno fructu; est
enim haec brevis doxologia, *primo*, professo fidei
SS. Trinitatis contra Paganos, Turcas, Judaeos,
arianos, veleros et novacos. *Secundo*, est exercitium
religionis, spes, charitatis, alifarumque virtutum.
Tertio, est exortamentum devotionis et laetitiae spir-
itualis, qua fortior ferimus adversa queaque et
afflictiones, ac difficilia omnia et ardua generose

superamus, dientes cum Psalte : « Benedic Domini in omni tempore ». Quarto, facit ut vita nostra sit angelica; ut minima sanctificat et purificat angelicis umiliis, ipsorum officium hic usurpemus, et inchoemos, quod brevi enim illis ipsi in celis consummabimus in omnem reternitatem; tota vita nostra, omne tempus nostrum, totaliter nostra non sit aliud quam assidua Dei gratiarum actio et glorificatio. Ha incipimus beatissimi; altiore enim terra vitam agimus, summaque in terra velut exilia mente transcendentis, ad Angelos in celum levatis, cumque illis Beatis conversantes levati et alacres in omnibus undam SS. Trinitatem, quae fons et auctor est omnium. Edidit hoc rossarum P. Nicolaus Saras, Societas nostre Theologus, pie memorie,

ET BRIPITA EST DOLUS FUMO. — Fumus, vel nubes, et nebula erant olim symbolum glorie Domini, adeoque vocatur super gloria boni; per illa enim Deus se ostendebat, aut potius elababat, ut significaret se inhabitu lumen inaccessible, maxime Iudeus, donec Unigenitus, qui est in sinu patris, nobis illuxit, et divina revelavit ac enarravit. Sie Deus Mosi in Sina apparuit, et locutus est per caliginem, Exodi xii. Sie et Salomon in templo apparuit gloria Domini, id est nebula tegens totum templum, III Reg. viii. Sie et apparebat Pontifici in propitiatorio tectus nebula, Levit. xvi. Sic et visus est Ezechiel in nube, cap. x, vers. 3; hinc et Psaltes ait, Psal. xvi. : « Posuit tenebras latitudinem suam. »

Sed modo, S. Hieronymus sic explicat, q. 4. Cum

Sed inde S. Hieronymus sic explicat a. d. Cum